

Gwara regionu

Autor: Błażej Osowski

Gwara Wielkopolski wschodniej, którą reprezentuje badana wieś Spławie, należy do dialektu wielkopolskiego, a precyzyjniej do jego południowo-wschodniej części. Jest to już pogranicze Kujaw. Zgodnie z dwiema podstawowymi cechami dialektu wielkopolskiego omawiana gwara to gwara {tt}149|niemazurząca{/tt} (wymowa typu: wiynkszy {mmp3}S6006.mp3{/mmp3}) =większy z udźwięczniającą fonetyką międzywyrazową (np. szeż arów = sześć arów) (zob. {tt}83|Fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca{/tt}). Wymowa samogłosek {tt}221|Samogłoski pochylone{/tt} e a o ulegają jeszcze ścieśnieniu i są wymawiane jako: i/y (siywnik {mmp3}S6002.mp3{/mmp3} zam. siewnik), o (pora zam. para), ó (jednygu {mmp3}S6004.mp3{/mmp3} zam. jednego).

- Ścieśnieniu ulegają także samogłoski nosowe ą ę , których artykulacja poza tym jest rozsunięta zarówno w środku wyrazu (głymboko zam. głęboko, ciynżko zam. ciężko, podłónczali {mmp3}S6008.mp3{/mmp3} zam. podłączali, mónż {mmp3}S6014.mp3{/mmp3} zam. mąż), jak i na końcu wyrazu (sóm {mmp3}S6018.mp3{/mmp3} zam. są) (zob. {tt}28|Asynchroniczna wymowa samogłosek nosowych{/tt}; {tt}212|Rozłożona wymowa samogłosek nosowych{/tt}). Wygłosowe ę natomiast jest odnosowione i wymawiane jak e: sie paczrzało {mmp3}S6011.mp3{/mmp3} (zob. {tt}177|Odnosowienie{/tt});

- Barwę samogłosek mogą zmieniać także spółgłoski nosowe (n m ń). Wtedy a o e brzmią jak samogłoski ścieśnione: o/ó ó i/y, np. momy/móm zam. mamy/mam, kónny {mmp3}S6003.mp3{/mmp3} zam. konny, siedym {mmp3}S6005.mp3{/mmp3} zam. siedem (zob. {tt}232|Samogłoski przed spółgłoskami nosowymi{/tt});

- Raczej rzadko występuje charakterystyczne dla reszty Wielkopolski dyftongiczne y (yj) (zob. {tt}68|Dyftongiczna wymowa samogłosek{/tt}), a więc jest to stan zgodny z literackim: dobry {mmp3}S6009.mp3{/mmp3}, mamy (w reszcie Wielkopolski: dobryj, momyj)

- O często jest labializowane: łowies {mmp3}S6012.mp3{/mmp3} zam. owies (zob. {tt}145|Labializacja{/tt}). Wymowa spółgłosek

- Często w obrębie {tt}107|grup spółgłoskowych{/tt} pojawiają się upodobnienia pod względem miejsca artykulacji: młoczso {mmp3}S6013.mp3{/mmp3} zam. młodsza, i uproszczenia grup spółgłoskowych: czeba {mmp3}S6001.mp3{/mmp3} zam. trzeba lub czszeba, pado zam. powiada {mmp3}S6015.mp3{/mmp3} {tt}299|Uproszczenia grup spółgłoskowych{/tt});

- Regularnie upraszczana jest grupa -ższ- w formach stopnia wyższego przymiotników: wyszy {mmp3}S6007.mp3{/mmp3} zam. wyższy;

- ł interwokaliczne (między dwoma samogłoskami) może być wymawiane słabiej lub nawet pomijane w wymowie (zwłaszcza w formach czasu przeszłego): osiwiiaa {mmp3}S6016.mp3{/mmp3} zam. osiwiiała;

- Połączenie -chrz- często realizowane jest jako -krz-: krzan zam. chrzan, krześniak zam. chrześniak. Natomiast połączenie -pch- często realizowane jest jako -pk-: pkać zam. pchać (zob. {tt}108|Grupy spółgłoskowe z ch{/tt});

- Połączenie -kt- często realizowane jest jako -cht-: chtóry {mmp3}S6019.mp3{/mmp3} zam. który (zob. {tt}104|Grupa spółgłoskowa kt{/tt}). W morfologii zauważyć można następujące zjawiska w omawianej gwarze, takie jak:

- {tt}89|formy 1. os. l.mn. czasu przeszłego{/tt} z końcówką -m: podłonczyliam zam. podłączyliśmy;

- {tt}92|formy 2. os. liczby mnogiej czasu teraźniejszego{/tt} z końcówką -ta pochodzącą z dawnej liczby podwójnej: robita, siedzita;

- dopełniacz l.p. przymiotników r.m. i n. ma końcówkę -egu lub -ygy: wolnygu {mmp3}S6017.mp3{/mmp3} zam. wolnego (zob. {tt}65|Dopełniacz liczby pojedynczej przymiotników i zaimków przymiotnych{/tt});

- rozpowszechnienie końcówki -ów w dopełniaczu l.mn. wszystkich rodzajów (także niemęskoosobowego), np. świnków zam. świnek (zob. {tt}64|Dopełniacz liczby mnogiej rzeczowników{/tt});

- formy bezokolicznikowe mieć i pieścić powstałe na skutek wyrównań do form czasu teraźniejszego (bo: mieć, miał) zamiast literackich mleć i pleć (zob. Wyrównania tematów fleksyjnych w dialektach);

- –ej w miejsce ogpol. –aj w formach rozkaznika, np. dej zam. daj, sprzóntej zam. sprzątaj; zmiany te zresztą zachodzą nie tylko w formach rozkazników, lecz i w innych wyrazach z częstką -aj, np. tutej {mmp3}S6010.mp3{/mmp3} zam. tutaj (zob. {tt}199|Przejście wygłosowego -aj > -ej{/tt});

- zakończenie przysłówków -ej często wymawiana jest jak -y: barzy, gorzy zam. barzej (ogpol. bardziej), gorzej;

- nieściągnięte formy czasowników typu stojali, postojalo = stali, postalo. Wybrane odrębności z zakresu słownictwa i konstrukcji wyrazowych gwary Spławia w stosunku do polszczyzny ogólnej:

- Centryfuga – przyrząd służący do odłuszczenia mleka, ogólnowielkopolski;

- Dziadzia – określenie dziadka (ojca matki lub ojca);

- Ręczno – ręcznie;
- Krymer – przyrząd służący do spulchniania ziemi, używany dawniej na wsi;
- Krymrować – spulchniać ziemię przy pomocy krymera;
- Manyż – urządzenie pozwalające wykorzystać siłę koni do napędzania maszyn rolniczych, używane dawniej;
 - (bluza) na krótki rękaw – z krótkim rękawem, też ubrać się na krótki rękaw – ubrać się w rzeczy z krótkim rękawem;
 - jachać – jechać;
 - na miałko – płytko;
 - po prawo – po prawej stronie;
 - szpiki/śpiki – skronie;
 - tutaj – tutaj;
 - weź zrób/przestań itd. – w funkcji rozkazników, zam. zrób/przestań itd.